

hangen nood en niet minder door teleurstelling vernederd en verootmoedigd had, en met het oog op die aangrijpende verootmoediging betuigt hij nu zelf, dat hij juist daardoor groot is geworden, dat God hem zoo telkens nedergedrukt, verootmoedigd en ternier geworpen had.

Nu zegt in het Hebrueuwsch lied elk vers meest tweemaal 't zelfde, doch eenigzins gewijzigd. En zoo is 't ook hier.

In het tweede versdeel zegt David, dat God hem groot gemaakt heeft door hem te verootmoedigen, en dat nu noemt hij in 't eerste versdeel: «Gij hebt mij 't schild uws heils gegeven». Het schild Gods voor David was, dat zijn God hem neerdrukte en daardoor verootmoedigde.

Nu gaat dit niet in ieders leven zoo toe. Het doen Gods is op niet één punt eenvormig. Zoo ook hier niet. Salomo glansde in zijn rijkswind tot zijn sterven toe, en Manasse kwam eerst kort voor zijn sterven tot bekeering.

En zoo zien ook wij 't in onze omgeving. Er zijn verlaters van Gods wet die geen eind aan hun succes beleven en in weelde wegsterven, en daarentegen zijn er vrome, Godvruchtige toebereijers, die zoo goed als nimmer in hun lange leven den dag van zonnigen voorspoed gekend hebben.

Doch al kunt ge de spijgende tegenstelling uit jels worsteling nog gedurig in uw omgeving waarnemen, toch gaat ook hierbij geen vaste regel door. Ook der vromen lot kan zoo rechtvaardig in twee geheel verschillende levenslijnen uiteengaan.

Lang niet zoo klein in aantal zijn ook de vromen, die een zacht leven zich beschoren zagen, meest voorspoed genoten, en in vrede wegstierven. Doch daartegenover staat dan, dat er altoos enkele onder de vromen zijn, die schier zonder einde gekatijnd worden, en die ten slotte blijken juist 't meest door die harde katijnding bekwaaamd te zijn, om Gods raad in hun worsteling te dienen.

Voor al bij de geloofshelden, die God de Heere op den voorgrond in de worsteling plaatste, ziet men dit. Zijn niet mannen als Petrus, Paulus, en zoo schier alle apostelen, ten slotte in geweldadigen dood ondergegaan? En getuigen niet heel de historie door Gods martelaren, hoe juist zij, die 't meest en 't langste leden, den gelukkigsten invloed van zich konden doen uitgaan?

Ook een man als David moest wel een forse, een energieke figuur zijn, die tot veel groots gereopen was, maar dan ook in veel onheil vervallen kon. En nu bleek ook bij David, hoe die twee tegenstrijdigheden alleen daardoor in dien eenen held konden verenigd zijn, dat het den Heere belieft heeft, David telkens diep te verootmoedigen, en als met Goddelijke overmagt naar te drukken, en hoe toen juist dit dieper verootmoedigen voor Isai's zoon 't reddende middel is geweest, om hem tot een held in den strijd zijns Gods te stellen.

Zoo iemand, dan had David een schild des heils van noodde, en dat schild des heils is voor David niet anders geweest, dan dat God hem op de knien bracht en in belijdenis van schuld deed verzinken.

Nu kan Davids lot en zielservaren niet door elk onzer op zich zelf worden toegepast. En was het een uwer lieven beschoren met volle teugen uit den beker der levensvreugde te mogen drinken en in die levensvreugde uw God totaan zijn sterven toe te dienen, dan mag daarom niemand zeggen, dat diens vromheid maar schijn is geweest. Samuel en Josia blijven ook voor ons nog aantrekkelijke kinderen Gods.

Alleen maar, ge zult van die levensvreugde der vromen geen regel maken, dien ge op uw zelf en op al Gods kinderen toepast.

Geliefte het God den Heere, een vroom kind van zijn liefde een leven van voorspoed te doen genieten en hem in stillen vrede te doen wegsterven, zoo past hiervoor dank.

Doch is 't anders, anders ook in uw leven, zoodat telkens leed aan leed in uwe lange leven zich aanreenschakelt, verleide u dit dan nimmer tot booze woeling in uw hart tegen uw God.

Dan toch blijkt het, hoe God voor u den heilweg der verootmoediging heeft uitverkoren, en hoe Hij, juist om u met te voller teugen straks uit den beker des heils te doen drinken, u aangreep, u telkens ternier wierp, u velerlei bittere levenservaring deed smaken, en u zoodoende niet slechts klein hield, maar steeds kleiner maakte, opdat straks te rijker zieleweelde u deel zou kunnen zijn.

Zie 't maar om u heen, raadpleeg de historie maar, merk 't maar op in de Heilige Schrift. Zeker, er zijn altoos vromen geweest, die in stille weelde hun leven sletten, en hoersterven alsof geen bitterheid en leed voor hun vorming noodig was.

Maar vraagt ge, wie in de geloofshistorie van Christus' Kerk de mannen en de vrouwen zijn geweest, die in Gods tempel stonden als de pilaren, waar heel de bouw op rustte, wat anders leert dan hun worstelend leven, hun tobben zonder einde, hun steeds dieper neerdrucken en verootmoedigen, u dan juist wat David hier uit eigen leven belijden komt: «Door Uw verootmoedigen, o mijn God, hebt Gij mij groot gemaakt».

Dr. A. K.

Amsterdam, 29 September 1916.

Wie zich niet de hope vleien mocht, dat de ijverige pogingen der pacificisten om door bemiddeling van de neutrale staten den oorlogsbrand in Europa te blusschen, tot een praktisch resultaat leiden zouden, zal wel bitter ontgoocheld wezen na de jongste besluiten van de Scandinavische minister-conferentie en den Zwitserschen Bondsraad, die beiden verklaarden, dat ze aan een interventie om tot vrede te komen niet dachten, dat de tijd hiervoor niet rijp was.

Teleurstellend is dit bericht zeker. Vooral in Scandinavië en in Zwitserland was de groep der pacificisten sterk en beschikte ze over mannen van invloed. In tal van adressen aan de Regeeringen der landen en zelfs in de besluiten van hooge staatscolleges werd de wensch uitgesproken, dat deze Regeeringen alleen of in bond met die van andere neutrale landen haar goede diensten zouden aanbieden aan de oorlogvoerende Mogendheden, om de vredesonderhandelingen te openen en aldus een einde te maken aan dezen gruwelijken oorlog, die al meer de krachten der volken uitput en heel Europa met den ondergang bedreigt.

Schijnbaar stond niets aan de vervulling van dien wensch in den weg. In het internationale recht is uitdrukkelijk vastgesteld, dat elke onzijdige Mogendheid te allen tijde een poging tot vredesbemiddeling mag doen tusschen twee oorlogvoerende

Mogendheden en dat geen harer dat als een onvriendelijke daad zal mogen opvatten. En aanleiding om van dit wettig hun toegekende recht gebruik te maken, was, er, zou men zeggen, voor de neutrale Staten thans meer dan ooit. Het kan voor de neutrale volkeren toch waarlijk niet onverschillig wezen, dat heel Europa in vuur en vlam staat, dat de machtigste naties van Europa elkander uitmoorden, en heel onze Christelijke cultuur en overwicht op de heidensche volkeren op het spel staat. En ook wanneer dit hooge belang hen niet dreef, dan zou reeds hun eigen belang tot interventie hen moeten nopen. Want hoe langer deze oorlog voortduurt, hoe gevaarlijker en moeilijker hun eigen positie wordt. Het voortdurend onder de wapenen houden van hun legers om elke schending van hun neutraliteit af te weren, legt op deze neutrale volkeren al zwaarder en schier niet te dragen lasten. Van de zijde der oorlogvoerende Mogendheden staan ze telkens bloot aan vexatoire maatregelen, die, al zijn ze niet tegen hen, maar tegen den vijand bedoeld, in niet geringe mate hun soevereiniteit krenken, hun handel of scheepvaart belemmeren, ja zelfs den toevloed der noodzakelijkste levensmiddelen afsnijden. En daarbij staan ze nog telkens aan het gevaar bloot, tegen wil en dank in dezen rampzaligen oorlog te worden meegesleept, wanneer het belang van een der oorlogvoerende groepen dit medebrengt. Er is dan ook geen twijfel over, dat elk der neutrale Staten het oogenblik zegenen zou, wanneer de oorlogsfakkel gebluscht en de vrede in Europa weer hersteld worden zou.

Het is daarom wel diep bedroevend, dat geen dezer neutrale Staten den moed heeft om als vredesbemiddelaar op te treden. Nog pas is een zeer interessante historische studie verschenen van Dr. Th. Scher te Bern, waarin deze verhaalt, hoe, toen de oorlog ontbrand was tusschen Engeland en Nederland, de Protestantische Cantons in Zwitserland in 1652 een gezantschap hebben gezonden naar Cromwell en de Generale Staten in Nederland (ook Zweden) om beide Mogendheden te bewegen vrede te sluiten. En het doet het hart van een Calvinist goed, wanneer hij in deze studie leest, hoe een man als Voetius — Duker heeft in zijn overigens zoo nauwkeurige biografie van Voetius dit feit niet vermeld — tot de komst van den vredesgezantschap medegewerkt heeft. Waarom, zou men kunnen vragen, zouden thans, nu nog zooveel hooger belangen op 't spel staan, niet wederom Zwitserland en Scandinavië als vredesbemiddelaars kunnen dienst doen?

Toch make men de Regeeringen der landen er geen verwijt van, dat ze weigerden aan den wensch der pacificisten te voldoen. Vooral uit de uitvoerige verklaring, die de Zwitsersche regeering van haar besluit gaf, blijkt wel, dat van ontzet hier geen sprake was. Alleen een machtige staat als Amerika, dat ook in den oorlog tusschen Rusland en Japan zoo gelukkig tussenbeide kwam, zou misschien met kans op succes vredesvoorslagen kunnen doen. Maar de kleinere Staten van Europa zouden of hooghartig worden afgewezen of gevaar lopen, trots alle bepalingen van het internationale recht, den haat der oorlogvoerende Mogendheden zich op den hals te halen. Zoolang de oorlogswoede voor geen verlangen naar vrede heeft plaats gemaakt, is van een poging tot vredesbemiddeling geen heil te wachten.

Zoo schijnt elke hoop op een spoedigen vrede te zijn afgesneden en de worsteling op de slagvelden van Europa al bloediger te zullen doorgaan, totdat een algemeene inzinking en uitputting der volkeren tot den vrede dwingen zal. Toch geve men daarom het gebod om den vrede niet op. Waar elk menscheijk hulpmiddel machteloos blijkt om den oorlogsbrand te blusschen, daar stijgt te vuriger het gebod op tot Hem, die de alleen machtige is, om den vrede onder de volkeren te doen wederkeren.

Onze Gereformeerde predikanten-conferentie.

De samenkomst, die onze Gereformeerde predikantenconferentie onder de leiding van Prof. Lindeboom te Utrecht hield in de derde Septemberweek, is ook ditmaal uitnemend geslaagd. Er was rijke verscheidenheid van onderwerpen en de stof was interessant. De inleiders kwamen goed beslagen ten ijs en het debat droeg een geanimeerd karakter.

Het eerste referaat, dat Prof. Honig hield, over de eenheid en pluriformiteit der Kerk, gaf, gelijk te verwachten was, tot de meeste discussie aanleiding. Uit vroegere polemiek was wel gebleken, dat over dit vraagstuk ook in onze kringen niet eenparig werd oordeeld, en het was daarom goed gezien van het moderamen, dit onderwerp in de predikanten-conferentie aan de orde stellen, de argumenten over en weer konden nu in mondeling debat getoetst worden en het vraagstuk zelf daardoor tot meerdere klaarheid worden gebracht. Daar Prof. Honig alleen de stellingen publiceerde, maar geen resümé van zijn referaat gaf voor de pers, zullen we ons oordeel moeten opschorten, totdat het referaat, gelijk hij beloofd heeft, in druk verschenen is. Alleen voorloven we ons de opmerking, dat de stellingen, zoo met name de vijf eerste stellingen en de slotstelling, niet alle rechtstreeks met het onderwerp in verband schijnen te staan, maar misschien zal het referaat zelf hierover nader licht doen opgaan. Principieel zijn we het geheel met Prof. Honig eens, dat de eenheid der Kerk in het geestelijke schuilt en dat de bestaande pluriformiteit

der Kerk blijkens de historische ontwikkeling door God den Heere gewild is en daarom als zoodanig niet is af te keuren, ook al moet erkend, dat in die ontwikkeling veel zonde zich gemengd heeft. Misschien had ter verklaring van deze pluriformiteit er ook op kunnen gewezen worden, dat het menscheijk kenvermogen te beperkt is om den vollen schat der Openbaring in een enkele Kerk geheel op te nemen. Maar van nadere critiek onthouden we ons, totdat het referaat zelf gepubliceerd is. Met name zien we met belangstelling uit naar het betoog, dat Art. 28, 29 en 30 van onze Confessie de opvatting toelaten, dat de ware (zichtbare) Kerk zich gesplitst heeft in verschillende kerkelijke instituten, die in graad van zuiverheid verschillen.

Niet minder belangrijk was het tweede onderwerp, door Dr. V. Hepp ingeleid: de betekenis der analogia fidei voor de exegese. Had de dissertatie van Dr. Hepp hem reeds doen kennen als een uitstekend dogmaticus en scherpzinnig denker, dit referaat, dat door scherpe analyse uitmunt, heeft opnieuw bewezen, welk een uitnemend geleerde we in dezen jongen doctor rijk zijn. Zonder aan de betekenis der andere referaten in het minst te kort te doen, mag toch zonder aarzeling gezegd, dat dit referaat door zijn streng wetenschappelijk karakter de kroon spande. We verblijden ons dan ook, dat dit referaat, evenals dat van Prof. Honig, in druk verschijnen zal. Het dringt tot nadenken en onze exegeten zullen er winst mee kunnen doen.

De overige referaten bewogen zich meer op praktisch terrein. De Kunst waarschuwde tegen de fusie-voersingelen, die ook in onze kringen zich voordoen en die op schade voor de zuiverheid van onze beginselen zouden uitloopen. Overbodig was deze waarschuwing zeker niet: want al werd de verandering van Dr. Aalders, dat «het Gereformeerde beginsel de liefde heeft van ons aller hart», niet luid applaus ontvangen, er zijn tekenen genoeg, die de vraag doen opkomen, of deze liefde bij sommige jongeren niet een zeer platonsch karakter draagt. De nood aan predikanten gaf Dr. C. Lindeboom van Amsterdam aanleiding om de vraag te bespreken, wat onze Kerkeraden en inzonderheid onze Diaconen des Woords kunnen doen om de begeerte tot het predikambt op te wekken. Gelukkig is dit jaar het aantal nieuw aangekomen studenten in de Theologie en te Kampen en te Amsterdam wederom niet onbelangrijk gestegen, maar hoe verblijvend deze vooruitgang is, toch is het goed, dat dit ernstige vraagstuk de aandacht onzer Kerken blijft trekken, want voldeende voor de behoefte is het aantal der studenten niet, en de Kerken zouden verarmen, wanneer de bediening des Woords ontbreken bleef. Niet ten onrechte wees de referent er op, en ook in het debat werd hierop de nadruk gelegd, dat de predikanten zelf veel er toe bij kunnen dragen, om de begeerte tot het predikambt op te wekken, door niet te veel te klagen over allerlei nood, maar meer te wijzen op de heerlijkheid van de bediening hun toevertrouwd. Over de actuele quaestie van het Gereformeerde Kerkblad hield Dr. Huisman een betoog, waarin deze beelde voorvechter van de gezangen een pleidooi voorde voor de invoering van meerdere zuiver-Schriftuurlijke Nieuw-Testamentische gezangen in onze eredienst. Geheel duidelijk is de bedoeling van deze uitdrukking ons niet. In stelling II wordt geponeerd, dat de gemeente des Nieuwen Testaments vrij is haar eigen Kerklied te scheppen. Zulk een vrij geschapen lied nu kan moeilijk een «Schriftuurlijk Nieuw-Testamentisch gezang» genoemd worden, vooral niet wanneer men het coördineert met de «Oud-Testamentische psalmen», want dan denkt ieder aan gezangen, die als zoodanig in het Nieuwe Testament gevonden worden, maar niet aan een gedicht door een of anderen Christendichter vervaardigd. De benaming «Christelijke gezangen» zou hier juist zijn geweest en tot minder misverstand aanleiding geven. Voorts, al zijn we dankbaar, dat Dr. Huisman uitdrukkelijk uitsprak, dat hij de Oud-Testamentische psalmen den voorrang in het kerklied wilde laten behouden, schijnt het ons toch niet onbedenklijk, dat hij van een Goddelijke ordinantie om de psalmen in den eredienst op te nemen blijkbaar niet weten wil en het gebruik van de Psalmen alleen «wenscheijk» keurt. Dat een uitdrukkelijk Goddelijk bevel om bij den Nieuw-Testamentischen eredienst de Oud-Testamentische psalmen voor een deel of geheel te gebruiken, ontbreekt, is natuurlijk volkomen juist, maar zulk een uitdrukkelijk Goddelijk bevel is er evenmin om kinderen te doopen of den rustdag op Zondag in plaats van op Zaterdag te houden. Dieper op deze quaestie thans ingaan, zullen we niet. Onze bedoeling was alleen, een enkele kantteekening te maken, waaruit onze belangstelling blijkt. Het laatste referaat van Dr. Gerber liep over het herderlijk opzicht over de gemobiliseerde leden onzer Kerken. Ook dit referaat bevatte uitnemende praktische wenken, waarvan degenen, die tot dit opzicht geropen zijn, proft kunnen trekken en waarop we daarom gaarne de aandacht vestigen. Of het daarom gewenscht is, voor de bearbeiding der soldaten aparte Dienaren des Woords aan te stellen (de uitdrukking «ordenen», in de stellingen gebruikt, schijnt ons minder gelukkig gekozen) en daartoe Art. 7 en 61 onzer Kerkenorde aan te vullen, is een vraag, die we niet voetstoots bevestigend zouden kunnen beantwoorden. Het geval van Dr. Jansen, predikant bij de Christelijke Gereformeerde Kerk te Leiden, die door zijn gemeente uit den dienst ontslagen werd, omdat zijn dienst als veldprediker hem te veel in beslag nam, toont wel, hoe groote moeilijkheden zich hier kunnen voordoen. Maar de gansch excep-

tioneele omstandigheden, waarin we thans verkeeren, nu heel ons leger gemobiliseerd is, kunnen geen maatstaf zijn voor hetgeen hierbij als regel behoort te worden gesteld. We hopen echter later op dit vraagstuk terug te komen.

Bededag.

De Standaard maakte onlangs de juiste opmerking, dat wanneer in dezen wereldoorlog plotseling het oorlogsgevaar ook ons land bedreigde en met het oog daarop het houden van een bededag door alle Kerken in ons geheele land wenscheijk werd geacht, dit voor onze Kerken wellicht moeilijkheid zou kunnen opleveren, daar het uitschrijven van zulk een bededag door de Generale Synode is opgedragen niet aan bepaalde deputaten, maar aan de Classis 's Gravenhage. Zulk een Classis nu komt alleen om de drie maanden samen, en zelfs al zou met het oog op het belang der zaak een buitengewone vergadering der Classis belegd worden, dan zou hiermede toch zooveel tijd verloren gaan, dat het uitschrijven van den bededag daarvoor te laat kwam.

Nu hebben onze Synoden, toen ze deze opdracht aan de Classis 's Gravenhage gaven, wel niet gedacht aan zulke ernstige tijdsomstandigheden, die thans ook voor Nederland zijn aangebroken. En de Synode van 's Gravenhage, die dit besluit van haar voorganger eenvoudig hernieuwde, heeft blijkbaar niet genoeg aandacht aan dit vraagstuk geschonken. Te wachten totdat de volgende Synode, die eerst over een jaar weer vergaderen zal, hiervoor maatregelen genomen heeft, zou te lang duren; te meer daar niemand vooruit voorspellen kan, wat in dit jaar ons vaderland te wachten staat.

Zou het daarom onder de gegeven omstandigheden niet de beste uitweg zijn, dat de Classis 's Gravenhage uit haar midden enkele deputaten benoemde en aan dezen volmacht gaf, om wanneer een dergelijk urgent gevaar zich metterdaad voordeed, waarbij op de samenkomst der Classis niet gewacht kon worden, uit haar naam een bededag voor al onze Kerken uit te schrijven?

Tevens zou het wel gewenscht wezen, dat de namen of het adres dezer deputaten dan medegedeeld werden aan deputaten voor de correspondentie met de Overheid, opdat, wanneer de Regeering tot het houden van zulk een bededag de Kerken wilde uitnoodigen en zij zich daartoe tot genoemde deputaten richtte, dezen terstond dit verzoek zouden kunnen doorzenden.

We hopen natuurlijk van harte, dat een dergelijk urgent gevaar zich voor ons vaderland niet zal voordoen, maar het is, vooral om het hoog belang van de zaak, die het hier geldt, toch beter bijtijds maatregelen te nemen, opdat onze Kerken, wanneer zulk een verzoek van de Regeering kwam, of een plotseling opkomend gevaar, daarmede niet te laat zouden komen.

Onze Studenten.

Op het Evangelisatiecongres te Rotterdam heeft Dr. Harrenstein, toen hij sprak over den Evangelisatiearbeid onder studenten, er op gewezen, dat er ook onder de Gereformeerde studenten gevaar voor afzakking bestaat. Wel was dit met het meereendeel volgens hem niet het geval, maar men ontdekte toch symptomen, die het ergste deden vrezen. Scepticisme was aan de orde van den dag. De arbeid van de Kerk en van de Dienaren des Woords werd hoogst onbevredigend geacht; critiek op de preekwijze en op menig ander feit werd luide geuit. En hij eindigde met open en rond te zeggen, opdat ieder het hooren zou, dat het hoog tijd was, dat men zijn aandacht wijden ging aan het verontrustende verschijnsel, dat vele van onze Gereformeerde studenten gevaar liepen straks voorwerpen van Evangelisatiearbeid te moeten worden.

Nu was deze ernstige waarschuwing, blijkens de nadere toelichting, die Dr. Harrenstein bij het mondeling debat gaf, niet in de eerste plaats bedoeld met het oog op de studenten, die aan de Vrije Universiteit studeerden. Hij verklaarde toch, dat deze afzakking vooral voorkwam bij de groote groep van hen, die niet aan de Vrije Universiteit en aan de Theologische School studeerden.

Toch heeft deze klacht, naar het schijnt, aanleiding gegeven tot het gerucht, alsof onder de studenten aan onze Hoogeschool zulk een afzakking in sterke mate te bespeuren viel. Men meende blijkbaar, dat Dr. Harrenstein, die zelf aan de Vrije Universiteit studeerde en den band met de studentenwereld sterk aanhield, hier sprak uit ervaring in deze studentenwereld opgedaan. Waarbij men vergat, dat Dr. Harrenstein, die een der leiders is van de Christelijke Studentenvereniging, met Gereformeerde studenten uit alle kringen in aanraking komt.

Het was daarom wel goed, dat Prof. Bayneke aan den maaltijd, die op den Universiteitsdag te Rotterdam gegeven werd, verklaren kwam, dat de ernst van de studie en de levenswandel der studenten aan onze Hoogeschool juist in de laatste jaren zooveel verbeterd was. Een oordeel, dat zeker door alle Hoogleraren zal onderschreven worden. Ook een der studenten zelf komt in het *Friesche Kerkblad* tegen dit gerucht op. Hij schrijft:

Nu de beschuldiging, door Dr. Harrenstein op het Congres voor Geref. Evangelisatie tegen de Geref. Studenten uitgesproken, zich zoo langzamerhand overal schijnt te verbreiden, wordt het hoog tijd hier openlijk tegen op te komen.

De studentenmaatschappij vormt een van de buitenwereld enigzins afgesloten geheel, waardoor het niet studenten vaak moeilijk valt, een oordeel over haar uit te spreken. Dit wordt weer bewaarheid door de beschuldiging van Dr. Harrenstein, dat de Geref. studenten afzakken en een ondoelmatig object voor Evangelisatie zijn. Het blijkt dat Dr. Harrenstein in 't geheel niet meer op de hoogte is van den tegenwoordigen geestestoestand der studenten, maar rekent met de gewoonten, welke een tiental jaren geleden in zwang waren.

Het feit toch, dat, toen voor eenige maanden een der studenten zich aan losbandig leven overgaf, bijna al zijne medestudenten openlijk daartegen protesteerden, getuigt m.i. nu juist niet van afzakken, en zoo zou het ook ten eerste bevreemd kunnen wekken, wanneer personen, die een groot gedeelte van hunnen tijd aan de Evangelisatie in de Amsterdamsche achterbuitten wijden, zelf tot voorwerp dier Evangelisatie gemaakt werden.

Verder moet ik te mogen wijzen op het getuigenis van onze professoren. Den 6en Juli, op den Universiteitsdag, heeft Prof. Dr. Bavinck bij het diner het kracht geprotesterd tegen bovengenoemde beschuldiging, en verklaard, dat de toestand, zooveel zedelijk als religieus, gunstiger aanblik heeft dan tien jaren terug.

Het was allerminst mijn bedoeling, hier een opsomming te geven van onze goede werken. Daarvoor is er ook bij ons te veel zonde. Maar toch scheen het me noodzakelijk, de waarheid ook hierin bekend te maken, opdat er geen verwijdering ontsta tuschen de gemeenten en hunne toekomstige predikanten. Geen afzakken is er onder onze studenten, maar veelmeer wordt bij velen een heerlijk geloofs-idealisme gevonden, en een zich met ernst voorbereiden voor de taak, die hun wacht.

U, Mijheer de Redacteur, dank ik voor de verleende plaatsruimte.

v. d. W.

S.

De Dageraad.

Wanneer men weten wil, hoe in de kringen van de vrijdenkers over God en godsdienst gedacht wordt, dan behoort men slechts *De Dageraad* in te zien; een weekblad, dat heet geschreven te worden «tot zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van den mensch».

Dat van de zedelijke ontwikkeling niet veel in dit blad te bespeuren valt, spreekt wel van zelf, maar hoe de redactie meent de verstandelijke ontwikkeling van haar lezers te moeten bevorderen, blijkt wel uit een artikel over de toekomst van den godsdienst, door haar als hoofdartikel opgenomen. Eigenlijk zou dit artikel moeten heeten: over den oorsprong van den godsdienst; onder den schijn van groote wetenschappelijkheid worden hier de meest versleten en wel door geen enkel diepen denker meer aanvaarde theorieën weder opgedischt, zoodat dat het geloof aan God en een bovenmenselijke wereld bij den primitieven mensch ontstaan zou zijn uit vrees voor buitengewoon aangrijpende natuurverschijnselen, door de priesters stelselmatig zou zijn aangekweekt uit eigenbelang en door de politieke machthebbers nu nog zou begunstigd worden om de volksmassa er onder te houden.

In welken toon zulk een blad geschreven is, dat dan nog zegt, in tegenstelling met de aanhangers van het kerkgeloof, voor «wetenschap en beschaving» als de groote levensfactoren der menscheid op te komen, moge het volgende citaat uit genoemd artikel aantoonen:

De politieke machthebbers zouden geen belang hebben bij het instandhouden der geloofs-systemen, indien zij niet doordrongen waren van de waarheid der stelling, dat de godsdiensten de hersenen der menschen verlammen. Hoe hersenverlammerend een godsdienst werkt, hoe beter voldoet hij, uit hun standpunt gereed, als breidel voor het volk, hoe nuttiger achten zij hem in de praktijk.

Twee hoofdstukken vindt men daarom terug in iederen godsdienst.

Het eerste gebod luidt: *Bid opdat uw denkvermogen zal verlammen.*

Het tweede gebod is: *Geef den keizer wat des keizers is en God wat Gods toekomt.* Wanneer de menschen den keizer, God en hunne trawanten alles gegeven hebben waarop zij aanspraak meenen te mogen maken, dan zullen zij voor zichzelf dunne spoeling overhouden, maar zij mogen zich desverkiezende troosten met een loon dat groot zal zijn, wanneer de wormen zich zullen vergasten aan hun afgebeeld lichaam...

In een volgend artikel wordt onder het opschrift: «Als ik God was» door een onderwijzer der openbare school, die geroepen is, gelijk hij zelf schrijft, om den kinderen christelijke en maatschappelijke deugden in te pompen, het volgende geschreven:

Zoo ik God was... ik schudde de ouderlingen, die Zondags met een uitgestreken facie naar de preek van domine luisteren, eens flink door elkaar, ranselde hen met mijn zweep (Jesus had dezen toch immers bij zich, toen hij den tempel bezocht!) duchtig af en zou hun op de eerste plaats leeren: mensch te zijn, en niet steeds Heere. Heere te roepen, want groter schuld heeft een mensch bestaet er niet. Wanneer ik God was, zou ik ze aan den lijve laten voelen, wat 't zeggen wil: gebrek te hebben. Ik zou dezen onbarmhartigen vertellen, dat ze zich niet mogen verrijken met het penningke der weduwen en weeten — vooral de vrome huisjemakers!

Maar het ergste is wel, dat de redactie in een polemiek met *De Razijn*, over teksten in den Bijbel die schijnbaar met elkander in strijd zijn, omdat de eene de onzichtbaarheid Gods leert en de andere verhaalt dat God zichtbaar aan menschen verscheenen is, de volgende godslasterlijke taal durft schrijven:

«Het gaat er niet om of het «gasvormig» Wirbeltier God, van zijn onzichtbaren aggregaatvorm «gas» kan overgaan tot zijn zichtbaren aggregaatvorm «menscheijk» of dierlijke gestalte» en het laat ons volkomen koud, welke streek hij wil uithalen...»

Maar de rest is van dien aard, dat we

ons blad niet een profanie Wat we doen zien, w cultuur is.

Voor

In hartelijk Vinkenwee Dr. J.

1. Dr. F. Openingswoord gemeene dagschool, Juli 1916.

Het is go ningswoord in daardoor best ruimer kring werking zal d

De nuttige Allereerst 't het doel van

sproken. De ons Gereform te drukken, niet bepaald. En al zijn de deel dater ve wanneer door als dier Arn wordt: «De Zo de kinderen, van de kenn houden of te

Maar dan c ningswoord h vermoeden, e op het proble zich algemeen de harmonie schen «voort waarbij dan o dit probleem, men, noch d te draaien, t anderen zulk doen onderga Voor hen, die met h't «in ondienstag da onze belijden lieren slechts, geluk, aan «duidelijk uite schier in elke

Daarbij get blik op het l hij gezien h kerken thans, is, waartegen mysticisme n van zijn werk uitsprekt. O het eerste al een ziektever te qualificeer dier religio nische samen ieder het zijs

En eindelijk druk vaatele de methode, i wij de Zon kinderen van maken en v

Uiteraard i Openingswoor al het anden al dat anden haald. Ontre dat «JACH» den geest he ARNHEM 206 diciaal «voork kan. Wat hij p. 14 dus saa

«Ook op z wicht te zijn kind. Alleen d des kinds is, het hart te l hier weer S

Leeren moet niet anders. I om tot bewe niet door t niet elc oop

hoe MANASS ring kwamen, dienst van G het leven der

Ik moet u tot deze kor aan Zondags de methode gelezen en t gestelde vra schen hoofd moed in de i in druk vast anderen dan zijn verbonde

Bij den he HIER zijn, 2 boekje, exam 2. ONDER: — J. N. Voo

De negen gebonden ho geheel nieuw jaren geplaat noerke uitgeg voor deze ut

In het beg bij dezen In stovex: «Vn vraagd naar in Ziekenhuu ken, op Jun hij aan dat g meende te k

Toen ik d koppeling v eenzame kra verenigingen Mijn bekend gen is wel

Ik er toch Ruthuizen e elkaar passe De hoofd zaak nog m kruis», met toch, zooda ging», dan